

Hebdomada Sancta, IV. časť – Biela sobota

Karol Gazdík

8. apríla 2023 ✝ Cirkev ✝ Liturgia

predchádzajúca časť:

Hebdomada Sancta, I. časť – Úvod do Veľkého týždňa a Tenebræ

Hebdomada Sancta, II. časť – Zelený štvrtok

Hebdomada Sancta, III. časť – Veľký piatok

Sabbatum Sanctum, teda Svätá alebo Biela sobota. Deň hlbokého smútku nad smrťou Pána, ale aj deň nádeje a očakávania Jeho slávneho Vzkriesenia. Z tmy smrti prechádzame do svetla Zmŕtvychvstania. Liturgická farba dňa je fialová, pri sv. omši biela.

Liturgia svetla

V chrámovej predsieni, prípadne pred vchodom do chrámu, sa svätí oheň vykresaný z kremeňa, ktorý je symbolom Krista ako Svetla sveta a päť hrúd tymiánu, naznačujúcich jeho pat' svätých rán. Po požehnaní tymiánových hrúd si diakon prezlečie fialový zložený ornát (*planeta plicata*) a oblečie si bielu diakonskú štólu a *dalmatiku*. Pokiaľ sa slúžia obrady bez diakona a subdiakona, prevezme diakonskú rolu kňaz, ktorý si prezlečie fialový *pluviál* za bielu *dalmatiku*.

Svätenie ohňa...

zdroj: Jakub Riha, „Tradiční liturgie v Praze“

Pripravený diakon vezme do ruky prazvláštny svietnik s troma sviecami na vrchu, zostavenými do trojuholníka. Najpoužívanejšie latinské meno tohto svietnika so sviečkami je *arundo*, v preklade „trstina“. Poznáme však aj iné názvy tohto predmetu, napríklad *triangulum* či *tricero*. Tieto tri sviece symbolizujú okrem Najsvätejšej Trojice aj ženy, ktoré prvé prišli ku Kristovmu hrobu. V talianskej ľudovej tradícii sa preto tento svietnik zvykol často nazývať „tri Márie“ – Mária Magdaléna; Mária, matka Jakubova a Jozefova; a Mária, sestra Lazára.

Všetci vstúpia v procesii do chrámu. Najprv turifer a akolyta, ktorý nesie päť hrudiek tymianu na podnose, potom subdiakon s krížom, asistencia, prítomný klérus, diakon nesúci svietnik *arundo* a kňaz. Niekoľko

krokov po vstupe odíde akolyta naspäť k požehnanému ohňu, zapáli od neho sviecu, vráti sa k diakonovi a zapáli jednu z troch sviec na svietniku. Diakon pozdvihne svietnik, pokľakne a zaspieva „*Lumen Christi*“. Všetci pokľaknú a odpovedia „*Deo gratias*“. Procesia pokračuje do stredu kostola, ďalšia svieca je zapálená a diakon znova pozdvihne svietnik, pokľakne a zaspieva vyšším tónom „*Lumen Christi*“. Všetci odpovedia ako predtým. Procesia príde k oltáru a diakon zaspieva tretíkrát „*Lumen Christi*“, znova pritom pokľaknúc a zdvíhajúc svietnik a všetci znova odpovedia „*Deo gratias*“.

Spievanie *Exultetu*, ktorého text osvecujú aj sviečky *arunda* („trstiny“).

zdroj: FSSP farnosť SS. Trinità dei Pellegrini v Ríme

Kňaz vystúpi k oltáru a pobozká ho, kým diakon odovzdá svietnik akolytovi. Na oltár sa položí kniha na spievanie *Exultet*, do kadidelnice sa vloží tymián, diakon požiada o požehnanie od kňaza. Všetko toto sa deje ako pri normálnych obradoch pri spievaní evanjelia na slávnostnej omši. Diakon, subdiakon a akolyti idú k *ambóne*, ktorá stojí blízko svietnika s paškálnou sviecou. Subdiakon drží procesiový kríž, jeden z akolytov drží päť hrudiek na podnose a druhý drží *arundo*. Kniha sa položí na *ambónu*, incenzuje sa ako zvyčajne a diakon začne spievať prenádherný *Exultet* – Veľkonočný chválospev.

Keď príde k slovám „*curvat imperia*“ („ohýba vlády/mocnosti“), zhruba v polovici *Exultetu*, diakon spievanie preruší. Vezme päť hrudiek tymianu a vloží ich do dier paškálu vo forme kríža. Vrátiac sa k *ambóne*, pokračuje so slovami: „*V túto milostivú noc prijmi teda, svätý Otče, večernú obeť tohto kadidla...*“ Krátko potom, keď zaspieval o stĺpe a na ňom horiacom ohni „*na česť Božiu*“, znova prestane spievať, prevezme „trstinu“ a s jednou z troch jej sviec zapáli paškál. Pokračujúc v *Exultete* spieva, že oheň, hoci je rozdelený, predsa z neho neubúda a na zvolanie „*apis mater eduxit*“ zapáli asistencia svetlá v kostole.

Zapaľovanie paškálu sviečkou z „trstiny“.

zdroj: ICRSS

Spev *Exultet* končí chválospevom na svetlo takto požehnané a s modlitbami za ľud prítomný v chráme, pápeža, miestneho biskupa a v minulosti aj za rímskeho cisára (keď nebol cisár, táto časť sa vynechávala). Kňaz si následne vymieňa fialový *pluviál* za fialový *ornát*; diakon sa zas prezlečí z bielej *dalmatiky* do fialovej *planeta plicata*.

Svätá vigília

Predošlá časť, tzv. „*Eucharistia lucernalis*“, je úvodom k vigílii veľkonočného sviatku. V tejto časti začína čítanie dvanástich prorociev (*prophetia*) zo Starého zákona, ktoré podľa normálneho zvyku misála sv. Pia V. kňaz číta na oltári, kým ich súbežne spievajú lektori. V týchto prorockách je naznačená sviatosť krstu. Deviate prorockto sa opakuje z Veľkého piatku. Všetky tieto posvätné texty majú jeden cieľ: pripraviť katechumenov na prijatie krstu a nás na jeho obnovenie.

Po každom prorocke, (a *trakte*, čo nasleduje po štvrtom, ôsmom a jedenástom prorocke) kňaz, stojaci ako zvyčajne pri misáli na epištolovej strane s diakonom a subdiakonom v jednej línii za ním, spieva „*Oremus*“. Diakon zaspieva „*Flectamus genua*“ a všetci si pokľaknú na okamih tichej modlitby. Potom subdiakon zaspieva „*Levate*“, a všetci vstanú na *collectu*.

Liturgia krstu

Ak má kostol krstný prameň, tak po prorockách prichádza okamih jeho požehnania. Všetci sa vydajú v procesii ku krstiteľnici. Počas procesie sa spieva slávny *traktus* „*Sicut cervus*“, začiatok žalmu 41, ktorý dal vzniknúť rozšírenému zvyku dekorovania krstiteľníc obrazmi jeleňa pijúceho z prameňa. Pred vstupom ku krstiteľnici kňaz spieva modlitbu, ktorá hovorí o jeleňovi, prirovnávajúc ho k ľudu, ktorý túži po znovuzrození vo vodách krstu.

Pri krstiteľnici kňaz odriekne modlitbu, potom *prefáciu*, typickú pre rímsky rítus, počas ktorej vykoná obrad požehnania vody. Rukou rozdeľuje vodu v tvare kríža, potom robí trikrát znak kríža nad krstiteľnicou na slová „*per Deum vivum, per Deum verum, per Deum sanctum*“. Znova rukou rozdeľuje vodu, z ktorej vyleje na každú svetovú stranu a pri tom hovorí: „*On učinil, že ty si vyvierala z rajského prameňa a na jeho rozkaz zavlažovala si celú zem štyrmi riekami.*“ Pokračuje v *prefácii* a potom trikrát dýcha na vodu v podobe kríža. Paškálna svieca, prinesená v procesii ku krstiteľnici, je trikrát ponorená do vody, kým kňaz spieva: „*Nech do plnosti tohto prameňa zostúpi sila Ducha Svätého.*“ Kňaz potom znova dýchne na vodu v tvare dvadsiateho tretieho gréckeho písmena psi (Ψ), odkaz na *psyche* “ – Duch, a pokropí ľud touto vodou.

Požehnávanie krstného prameňa; ponáranie paškálu...

zdroj: Jakub Riha, „Tradiční liturgie v Praze“

Akolyta prinesie olej katechumenov a svätú krizmu kňazovi, ktorý z každého odleje trochu do prameňa a potom naraz z oboch v tvare kríža. Voda takto nasiaknutá olejom sa rozšíri do celého prameňa. Ak sú tu osoby, čo majú byť pokrstené, udeje sa tak podľa krstného rituálu.

Po prípadnom krste sa všetci vrátia do kostola, spievajúc litánie ku všetkým svätým. Ak sa nepožehnáva krstiteľnica, kňaz si vyzlečie *ornát*, diakon a subdiakon *planetu plicatu* a „padnú na tvár“ pred oltárom na Litánie ku všetkým svätým. Litánie sa spievajú v oveľa skrátenejšej forme. Avšak každá invokácia sa spieva dvakrát, najprv dvoma kantormi a odpoveďou, potom znova celým zborom s rovnakou odpoveďou. Toto zdvojenie invokácií je pozostatok starodávneho zvyku, kedy sa litánie spievali raz v mene katechumenov idúcich v procesii ku krstiteľnici a znova, keď sa vracali do chrámu, vítajúc novopokrstených v spoločenstve svätých.

Prostrácia počas Litánií ku všetkým svätým.

zdroj: Jakub Riha, „Tradiční liturgie v Praze“

Uprostred litánií, na výzvu „*Peccatores, te rogamus audi nos*“, kňaz, diakon a subdiakon vstanú a vrátia sa s asistenciou do sakristie. Oblečú si biele omšové rúcha na slávnostnú omšu, ktorá nasleduje, zatiaľ čo akolyti pripravujú oltár, „oblečú ho do bieleho“ zložením fialového *antependia*, pod ktorým je už pripnuté *antependium* biele, zapália sviece, postavia na oltár relikvie (alebo ich odkryjú, ak sú zakryté), kvety, oltárne tabuľky a kalich, ktorý je dovtedy na *abaku* okrem bieleho *véla* s *burzou* prikrytý aj fialovým *vélom*. Toto je pre nás miništrantov jedna z náročnejších častí, ktorá kombinuje mnoho úprav v krátkom čase, prípadne i zapaľovanie sviec na vyšších častiach oltára za pomoci schodíkov, nie je najľahšia úloha.

Svätá omša

Na konci litánií zbor zaspieva veľmi dlhé *Kyrie*. Oltár už je pripravený, všetci sa procesiou vrátia do svätyne a začína omša. Dôležité je nevynechať počas spevu *Kyrie* stupňové modlitby, pretože až reforma Trojdnia pápežom Píom XII. z roku 1955 ich z omše vylúčila.

Zmena liturgických farieb „prezlečením“ oltára, jeho následná výzdoba a príprava na sv.
omšu.

zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

Omša vigílie má niekoľko významných rozdielov od bežnej slávnostnej omše. Gregoriánske antifóny omše sa nespievajú, čo je znak, že radosť Cirkvi zo Vzkriesenia nie je ešte ukončená, až kým sa nezjaví sám Spasiteľ. Nie je *introit* a po skončení *Kyrie* kňaz intonuje slávnostnú „*Gloria in excelsis...*“, ktorá sa potom spieva s rovnakým obradom ako na Zelený štvrtok – zaznejú všetky zvony v kostole, čo je symbol ich „rozviazania“ a začiatku slávania Veľkej noci. Počas *Glorie* sú odkryté obrazy svätých a maľby, ktoré boli doteraz zahalené takmer dva týždne. Pre znásobenie tohto slávnostného okamihu sa zvyknú ceremoniálne spúšťať fialové opony zakrývajúce oltárny obraz alebo otvárať oltárny obraz, ktorý bol doteraz zatvorený.

Zdroj: youtube.com

Zdroj: youtube.com

Collecta a *epištola* sa spievajú ako zvyčajne. Po epištole kňaz trikrát zaspieva nádherné, melizmatické a *lleluja* charakteristické pre tento obrad, zvyšujúc hlas druhý a tretí raz. Toto je oficiálny návrat *alleluja* do liturgie. Zbor ho vždy zopakuje po kňazovi. Nasleduje *graduál* a potom *traktus*, posledný pôstny. Zmes a *lleluja*, piesne radosti, a *traktu*, spievaného keď je *alleluja* zrušené na *Septuagesime*, symbolizuje skutočnosť, že zjavenie Vzkrieseného Pána nie je ešte úplne. Vo svätej liturgii Cirkvi žije v očakávaní Kristovho Vzkriesenia, ako to robila aj Jeho Matka dôverujúc v neho, hoci ho ešte nevidela.

Evanjelium tejto omše (Mt 28,1–7), tiež odráža skutočnosť, že Cirkev ešte stále očakáva zjavenie Krista. Rozpráva o zjavení anjela ženám, keď stáli pri hrobe a slová, ktoré im povedal oznamujú Zmŕtvychvstanie pred úsvitom: „*Vy sa nebojte! Viem, že hľadáte Ježiša, ktorý bol ukrižovaný. Niet ho tu, lebo vstal, ako povedal. Podťe, pozrite si miesto, kde ležal.*“ Kristus, Svetlo sveta, sa ešte neukázal Cirkvi, preto akolyti nenesú sviece na evanjelium.

Svätá omša...

zdroj: Jakub Riha, „Tradiční liturgie v Praze“

Krédo sa na tejto omši nespieva, ani tu nie je *ofertóriová antifóna*. *Agnus Dei* sa tiež nespieva, a božk pokoja sa tiež nedáva – všetko sú to znaky, že Vzkriesený Pán sa ešte priamo nezjavil, aby udelil pokoj svojim učeníkom (Jn 20,19–21). Namiesto antifóny *komúnie* sa spievajú prvé večpery Veľkej noci, vo veľmi jednoduchej forme jedného žalmu (116., najkratší zo žaltára), s dobre známou *antifónou* šiesteho módu „*Alleluja, alleluja, alleluja*“. Hneď potom nasleduje *Magnificat*, počas ktorého sa incenzuje oltár. Prvé slová jeho antifóny sú prvé slová evanjelia tejto omše, citované vyššie. Tieto veľmi krátke večpery sa už nachádzali v *antifonári* z Compiègne, rukopise z 9. storočia, ale vzhľadom na to, že podobný obrad je tiež v ambroziánskej veľkonočnej vigílii, je pravdepodobne oveľa starší.

Modlitba *postkomúnia* sa spieva na záver omše aj večpier spolu a diakon zaspieva „*Ite, missa est, alleluja, alleluja*“; prepustenie ľudu sa tak spieva s dvoma *alleluja* po celú oktávu Veľkej noci. Omša končí ako zvyčajne, posledným evanjeliom, pripomienkou diela nášho vykúpenia uskutočneného v Kristovom Vzkriesení, čo je dielom samotného Boha, vteleného pre našu spásu.

Obrad Vzkriesenia

Nasleduje lokálny Obrad Vzkriesenia známy pre krajiny bývalého Rakúsko-Uhorska, respektíve nadväzujúci na tradície z čias Uhorska spojené s Ostrihomskou arcidiecézou. Doc. Stanislav Příbyl o tomto obraze píše ako o Procesii Vzkriesenia, odkazujúc na pôvod jej tradície vychádzajúcej z pražskej diecézy. Nakoľko tento obrad inde vo svete nepraktizujú, nepíše o ňom ani editor Nového liturgického hnutia (newliturgicalmovement.org) Gregory DiPippo. Preto siaham po svojich poznámkach z praxe, ktorými by som rád aspoň stručne a sčasti priblížil priebeh tohto špecifického obradu, ktorý sa však nejako zásadne nelíši od toho pokoncilového.

Počas toho, ako si kňaz oblieka biely *pluviál*, musíme ako asistencia z oltára odnieť oltárne tabuľky, misál a rozložiť druhý *korporál*, na ktorý sa položí Sviatosť v *monštrancii*. Tu sa vyskytuje rozdiel oproti novému obradu, v ktorom je po prijímaní veriacich Sviatosť v *monštrancii* už vyložená na oltári. V starom obraze sa ide po Sviatosť do Božieho hrobu. Utvorí sa teda procesia (akolyti bez sviec, sviečky si zoberú na mieste), ktorá sa odoberie do Božieho hrobu, odkiaľ slávnostne vychádza so Sviatosťou v *monštrancii* k hlavnému oltáru. Pri oltári kňaz trikrát zaspieva latinsky „*Pax vobis, ego sum! Alleluja*“, čo v preklade znamená „*Pokoj vám, ja som to! Alleluja*.“

Po výzve „*Pán Ježiš Kristus vstal z mŕtvych*“ sa vykročí do veľkej procesie na čele s krížom a akolytmi so sviečkami. Oproti novému obradu sa do procesie neberie paškál a ani socha Zmŕtvychvstalého. Tú počas procesie vyloží určený miništrant na (ľavú) evanjeliovú stranu oltára, kde ostane aj po ďalšie dni. No pokiaľ to dispozícia oltára umožňuje a nespôsobilo by to absenciu kríža, dá sa socha Zmŕtvychvstalého umiestniť aj nad svätostánok.

Aj počas tejto procesie môžu byť prítomní dvaja turiferovia, ktorí striedavo incenzujú Najsvätejšiu Sviatosť, čím sa vyhne nie veľmi vhodnej liturgickej praxi cúvania počas okiadzania. Zvonce nepretržite zvoní. Nad kňazom so Sviatosťou sa môže niesť baldachýn; podobne je to možné i na Veľký piatok na procesii do Božieho hrobu. Baldachýn tomu všetkému dodáva punc honosnosti a ešte väčšej slávnosti, ktorú si náš Vykupiteľ zaslúži. Procesia v prípade priaznivého počasia môže prejsť aj dlhšiu cestu okolo kostola a blízkej ulice, zastavujúc sa na požehnanie mesta.

Po návrate z procesie nasleduje hymnus *Te Deum*, po ňom kňaz držiak Sviatosť zaintonuje začiatok „*Tantum ergo*“ a potom zaintonuje aj začiatok „*Genitori*“. Všetko je zakončené požehnaním Najsvätejšou Sviatosťou (ak sú dve kadidlá, incenzuje sa z oboch bokov oltára na striedačku) a spevom *Regina Caeli*, teda *Raduj sa, nebies Kráľovná*.

Cennými zdrojmi pre tento môj článok boli, ako som už v predchádzajúcich častiach uviedol, okrem mojich postrehov a poznámok z liturgickej praxe, predovšetkým opisy Gregoryho DiPippa pre newliturgicalmovement.org, potom aj opisy kňaza a odborníka na kánonické právo doc. Stanislava Příbyla na FB stránke Tradiční liturgie v Praze a v neposlednom rade tiež malý latinsko-slovenský misál.

(Koniec)

Titulný obrázok – detail z Liturgie svetla počas Bielej soboty v Nitre (2019), zdroj: archív autora, K. Gazdika (FOTO autor)

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/hebdomada-sancta-iv-cast-biela-sobota/>